

Творчість Катерини Криволап особливо важлива зараз, оскільки говорячи про українське мистецтво і його впізнаваність у світі, вона привертає увагу всесвітнього суспільства до України, до війни, яка щодня забирає життя звичайних людей та навіть митців, до української історії та деколонізаційних процесів, які зараз необхідні українській спільноті. Підсумовуючи вищесказане, важливо зауважити про актуальність дослідження творчості українських митців, які опинилися за кордоном і продовжують творчо виражати свої думки та підтримувати розвиток українського традиційного мистецтва.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-402-3-31>

**ASSOCIATION PAINTERS OF CHERNIGOV
AS THE FOUNDER OF ART EDUCATION IN THE CITY**

**ТОВАРИСТВО ХУДОЖНИКІВ ЧЕРНІГОВА
ЯК ЗАСНОВНИК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В МІСТІ**

Ponomarevska O. I.

*Candidate of Art Studies,
Associate Professor at the Department
of Architecture
and Environmental Design
Chernihiv Polytechnic National
University
Chernihiv, Ukraine*

Пономаревська О. І.

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри архітектури та
дизайну середовища
Національний університет
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

Morozova H. O.

*Senior Lecturer at the Department
of Architecture
and Environmental Design
Chernihiv Polytechnic
National University
Chernihiv, Ukraine*

Морозова Г. О.

*старший викладач кафедри
архітектури та дизайну середовища
Національний університет
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

Мистецькі осередки завжди відігравали важливу роль у поступі культури в цілому тієї чи іншої країни або регіону. Ці угруповання створювались спонтанно або за задумом освічених, творчих особистостей і, практично завжди, у періоди кризи суспільства. Наразі

актуальності набули процеси інституалізації культурно-мистецького середовища в Україні. Вивчення процесів становлення й розвитку художніх угруповань і об'єднань України мають важливе значення з огляду на їх знакову роль у розвитку вітчизняної культури.

Інтенсивною діяльністю художніх об'єднань позначений період останньої третини XIX – початку XX століття. Становлення центрів малярської педагогіки в Одесі (1865), Харкові (1869), Києві (1875) заклали підґрунтя для активізації художнього життя в Україні та появи вітчизняних художніх центрів [1, с. 48]. Серед таких слід згадати Товариство південноросійських художників (Одеса, 1889), Товариство для розвою руської штуки (Львів, 1898), Товариство київських художників (1907), Товариство харківських художників (1908) тощо.

Проте культурний простір створювали не тільки видатні, потужні осередки мистецтва, а й невеликі, маловідомі об'єднання митців, які працювали у провінційних містах і містечках. На думку мистецтвознавця В. Тузова для створення цілісної картини розвитку вітчизняної культури необхідне «застосування регіонального принципу, поступово нашаровувати матеріал, об'єднувати теоретичні напрацювання різних гуманітарних наук для виявлення специфічності кожного конкретного регіону...» [2, с. 12].

Наприкінці 1916 року з'явилась нова творча спілка – Товариство художників Чернігова. Митці згуртувались задля популяризації мистецтва, налагодження постійної виставкової діяльності, покращення мистецької освіти, поживлення культурно-просвітницької роботи серед містян.

Ініціатором цього об'єднання викладач малювання і креслення Чернігівського реального училища Микола Борисович Тарловський. Під час літніх канікул він здійснював подорожі до Парижу, відвідував виставки, спостерігав за новітніми тенденціями розвитку образотворчого мистецтва, реалізовував творчі задуми. Однак з початком Першої світової війни такі поїздки стали нездійсненними і митець спрямував свою енергію на організацію місцевих виставок, на кшталт французьких «Салонів», на створення об'єднання талановитих майстрів. За спогадами його учня, художника-графіка З. І Горбовця: «М. Б. Тарловський розпочав значну діяльність у царині поширення образотворчого мистецтва, що повинно увійти в історію м. Чернігова особливою сторінкою. Він був добрим рисувальником і віртуозним акварелістом і, разом з тим, уважним учителем, який віддавав усього себе викладанню. Він дуже систематично і послідовно вів свій предмет,

намагаючись помітити та виявити учнів, які мали здібності й нахил до образотворчого мистецтва» [3, с. 38].

Становлення цього першого Товариства художників в історії Чернігова відбувалось поступово, впродовж 1915-1916 років: під час загальних виставок митці знайомились, обмінювались досвідом, знаходили учнів, виявляли спільні зацікавлення. Врешті Товариство об'єднало близько двадцяти професійних митців і amatorів міста, серед яких були О. Бржеський, С. Бутник, І. Вахгаузен, Д. Галицький, М. Жук, Й. Журавський, І. Зайцев, І. Лисицин, І. Михайлов-Гордієнко, О. Петровський, Б. Пилипенко, І. Рашевський, В. Селегінський, М. Тарловський, П. Чирко, К. Шевчук, Г. Шрамченко, В. Хвостенко. У 1915 році вперше у Чернігові було влаштовано велику виставку в приміщенні готелю Биховського, де експонувались твори живопису чернігівських художників. По її закінченню Н. Б. Тарловський розпочав роботу по створенню художньої студії при Чернігівському товаристві художників (1917–1919), де безкоштовно навчали талановиту молодь. Згодом мистецька студія перебралась до рисувального кабінету в жіночій гімназії, де викладачем був художник, педагог І. Лисицин. Тут навчалися відомі в майбутньому художники: Зиновій Горбовець, Сергій Єфименко, Арон Ржезніков, Олександр Савченко-Більський, Леонід Митькевич та інші. За дослідженням С. Курач, головного зберігача Чернігівського обласного художнього музею ім. Г. Галагана, наприкінці 1917 року відбулась вже п'ята виставка Товариства у приміщенні Дворянського зібрання. Тут чернігівці познайомились із роботами молодих митців – С. Кричевського, О. Савченка-Більського, А. Ржезнікова, О. Антіоха-Вербицького [4, с. 48].

За спогадами З. Горбовця, навіть у буремні часи більшовицької революції та громадянської війни, у часи розрухи та скрути, викладачі не полишали студії. Власноруч розтирали фарби, готували клей, пастель, знаходили картон і шматки тканини, аби тільки учні вчилися бачити у повсякденній буденності красу, а руки – вміли її відтворювати.

Одним із активних учасників Товариства художників Чернігова був Іван Григорович Рашевський (1849–1921). Він отримав юридичну освіту в Університеті Св. Володимира (1873 р.). Проте захоплення мистецтвом спонукало юнака вступити вільним слухачем до Академії мистецтв, де його вчителем став відомий художник-пейзажист Лев Лагоріо. Провчившись два роки, у 1875 р. залишив Академію і повернувся до Чернігова, де виконував обов'язки мирового судді, а згодом – став директором Чернігівського музею українських старожитностей В. В. Тарновського Як свідчить Софія Русова у своїх

«Споминах», його любила місцева аристократія, бо він гарно малював, цікавився музикою і добре знався на ній, завжди знаходився у тісних стосунках із членами чернігівської Громади та «Просвіти» [5, с. 44]. У митця був широкий і багатогранний таланти, який виявився у різних жанрах та видах образотворчого мистецтва. Так, наприклад, пейзаж був для нього дещо більшим, ніж замилюванням природою, а саме філософським осмисленням самого життя та оточуючого світу, як-от у пейзажах «Цвинтар» 1879, «Тюрма Сократа» кін. XIX ст. Особливу сторінку його творчості становить педагогічна діяльність у студії. Кожен учень-студієць високо цінував «рецепти», що їх виклав у спеціальному зошиті Іван Рашевський, адже то були перші уроки: як писати портрет у хмарну погоду, при яскравому сонячному освітленні, якими фарбами користуватись тощо.

Іншим учасником Товариства був не менш талановитий художник Пилип Антонович Чирко (1859–1928). Навчався митець у Київській школі живопису під керівництвом М. І. Мурашка, працював викладачем живопису у Варшавському реальному училищі, був направлений 1915 р. до Чернігівського реального училища. Працював переважно у жанрах портрету, пейзажу, відомий також роботами у батальному та побутовому жанрах. Викладав у художній студії при Товаристві художників Чернігова в 1917–1919 та в Народній студії образотворчого мистецтва з 1919 року учням молодшої групи. Він настільки оберігав їх від чужого впливу, що навіть забороняв заглядати старшим учням до свого класу. Більшість його робіт загинуло під час Другої Світової війни.

У діяльності Товариства брав участь та працював у художній студії Іван Васильович Лисицин, який після навчання в Імператорському Строгановському Центральному художньо-промисловому училищі був направлений на роботу в Чернігів викладачем малювання, ліплення і чистописання в жіночу гімназію, де працював до 1917 р. З. Горбовець у своїх спогадах згадує митця як дуже скромного, щирого вчителя. В Чернігівському художньому музеї збереглися кілька його робіт 50–40-х років XX ст.: «Польові квіти» 1954, «Бузок» 1946, «Бульдонежки» 1950, адже інші роботи були знищені пожежею під час Другої Світової війни.

Освітня діяльність почали займатись і учні студії Товариства художників Чернігова – Арон Ржезніков, Леонід Митькевич в Народній студії мистецтва (1919–1920-ті роки), що стала правонаступницею художньої студії при Товаристві.

Товариство художників Чернігова проіснувало недовго, тільки до 1919 року. Втім, за ці три роки свого існування було чимало зроблено.

Митці змогли згуртували творчу інтелігенцію міста, започаткувати регулярність виставок, що відіграло важливу роль у мистецькому житті Чернігова. Логічним результатом активної культурно-мистецької діяльності Товариства постало заснування художньої освіти молоді, створити унікальну систему поступового і планомірного навчання дітей та молоді образотворчому мистецтву.

Література:

1. Романенко Г. О., Шейко В. М. Еволюція художніх і літературних об'єднань України: історико-культурний вимір. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2008. 208 с.
2. Тузов В. О. Історичний контекст культуротворчих інновацій. Київ: НВП «Інтерсервіс». 2013, 144 с.
3. Спогади З. І. орбовця. Науковий архів Чернігівського обласного художнього музею імені Г. Галагана. Науково-допоміжний фонд 1410. Арк. 25.
4. Курач С. Художнє життя Чернігівщини першої третини ХХ століття. Сіверянський літопис. 2014. № 5 (119). С. 343–352.
5. Русова С. Мої спомини. Київ: Україна-Віта. 1996. 208 с.